

Comunitatile virtuale si invatamântul la distanta

Prof.dr. Constantin-Gelu APOSTOL, lect.dr. Gabriel ZAMFIR
Catedra de Informatica Economica, A. S. E. Bucuresti

*Printre numeroasele sintagme pe care le-a impus în ultimii ani dezvoltarea explozivă a aplicațiilor tehnologiilor Internet este cel de **comunitate virtuală** (virtual community). Deși apărut anterior, conceptul de **învățământ/învățare la distanță** (distance education, distance learning) capătă valențe nebanuite și se extinde la scară planetară cu deosebire în contextul creat de evoluțiile spectaculoase din domeniul tehnologiei informației și comunicațiilor.*

Având drept caracteristică definitorie separarea geografică dintre participanți, este firească preocuparea de analiză comparată a conceptelor de comunitate virtuală și învățământ la distanță, a caror abordare într-un cadru unitar se poate dovedi benefică pentru cunoașterea și progresul domeniilor de activitate și ariilor de preocupări dezvoltate în jurul lor.

Pornind de la aceste considerente, lucrarea își propune să investigheze sensul dat acestor concepte și implicațiile promovării lor în organizarea proceselor de instruire.

Cuvinte cheie: comunitati virtuale, educație la distanță, universitate virtuală.

1 Comunitati virtuale

În acord cu [Duggan, 2000], o comunitate virtuală este un grup de oameni plasați în locuri diferite, care discută împreună prin Internet, în diverse forme:

- **Grupuri de mail (mailing lists):** discuțiile prin e-mail între membrii unui grup care subscriu unor preocupări comune reprezintă cea mai simplă și familiară comunitate virtuală. Practic, orice persoană care citește și transmite mesaje prin e-mail poate crea o astfel de comunitate virtuală, deși există și instrumente mai elaborate pentru gestiunea listelor de mari dimensiuni.

- **Grupuri de stiri (Newsgroups):** se constituie prin folosirea unui serviciu disponibil pe Internet, denumit și **Usenet**. Organizat de obicei în jurul unor teme de dezbatere, sistemul se aseamănă oarecum grupurilor de mail, bazându-se în esență pe transmiterea unor mesaje membrilor grupului și revenirea ulterioară pentru a verifica primirea vreunui răspuns. Participarea la asemenea grupuri este foarte simplă, dar administrarea lor este mai dificilă.

- **«Camere» de discuții (Chat Rooms):** grupuri de discuții *live* (în timp real), care reprezintă cea mai rapidă cale de contactare a altor persoane pe Internet. Se poate face apel la numeroasele chat-uri gazduite

de site-uri ca **AOL** (America On Line) sau **Yahoo!**, dar există și posibilitatea organizării propriului chat folosind unul din numeroasele instrumente disponibile.

- **Grupuri de discuții bazate Web:** grupuri legate de un anumit site de Web, care tind rapid să devină un standard pentru comunitățile virtuale bazate pe site-uri. Ca și în grupurile de mail sau de discuții, se transmite un mesaj unui grup de discuții și se citește răspunsurile ulterior. Se poate participa în grupuri de discuții bazate pe Web în orice site care gazduiește unul, sau poate fi construit unul propriu, gazduit chiar de initiator sau folosind unul din multiplele instrumente disponibile gratuit pentru acest scop.

Conceptul de comunitate virtuală poate fi, însă, folosit și pentru situații mai speciale, între care și **învățământul la distanță** sau **utilizarea în comun a resurselor unor proiecte**. Mai mult, el poate descrie situații de comunicare care nu sunt discuții, cum ar fi transmiterea prin poșta a evaluărilor unor clienți sau răspunsurile la anchete de opinie.

În general, ori de câte ori oamenii sunt conștienți unii de prezența altora pe Internet, este de conceput ca ei să se considere membri ai unei comunități.

2. Învatamânt la distanta

Într-o încercare semnificativa de a defini conceptul de învățământ la distanță [Keegan, 1996] sunt evidențiate următoarele elemente definitorii:

□ **Îndepartarea geografică a instructorului de cursant.** Acest element este central în aproape toate definițiile existente, el făcând distincția între învățământul la distanță și celelalte forme de învățământ. Atât publicul cât și experții în domeniul educațional sunt de acord în a accepta acest element ca esențial. Studiile de caz au dezvăluit existența unor niveluri diferite de separare, de la inexistența contactului cu instructorul până la existența opțională și, în unele situații, obligatorie. "Separarea cvasi-permanentă de-a lungul procesului instructiv" [Keegan, 1996] a constituit varianta de formulare finală, potrivită pentru a acoperi varietatea de situații întâlnite în practică.

□ **Rolul instituției de învățământ.** Se impune o delimitare clară a ceea ce înseamnă învățământul la distanță, spre deosebire de învățământul tradițional, dar și de cel individual, desfasurat în particular. Învățământul la distanță este o formă instituționalizată, asigurată prin rețeaua instituțiilor de stat sau particulare. El are multe dintre caracteristicile învățării individuale, particulare, în afara structurilor unui grup de studiu, dar în același timp are multe caracteristici administrative comune cu sistemul de educație tradițional, în cadrul campusului universitar.

□ **Utilizarea mijloacelor media.** În sistemele convenționale, conținutul cursului, și în special acea parte care nu se regăsește în cartile recomandate ca bibliografie, este comunicat de către profesor oral - deși tendința de creștere a proporției studiului individual este evidentă de la școala elementară către facultate. Învățământul la distanță înlocuiește comunicarea interpersonală cu anumite forme de comunicare mecanică sau electronică: imprimarea, telefonul, teleconferința, mijloacele audio și video, transmisia prin rețele de televiziune, calculatorul personal. Astfel, comunicarea

se desfășoară prin utilizarea unuia sau a mai multor mijloace media, amintite anterior.

□ **Comunicarea bidirecțională.** În cadrul definirii învățământului la distanță trebuie realizată distincția între aceasta și mijloacele tehnologice utilizate în educație. Este foarte important ca un cursant înscris într-un sistem de învățământ la distanță să poată profita în urma dialogului cu instituția care oferă materialul educațional; cursantul trebuie să aibă posibilitatea de a iniția acest dialog. Comunicarea bidirecțională nu este asigurată de editorii manualelor sau ai caietelor de studiu individual, sau de furnizorii unor variante tehnologice echivalente ale acestora. De asemenea, ea nu poate fi asigurată în cadrul programelor educaționale inițiate de posturile de radio sau de televiziune și nici de casetele video ori audio concepute ca materiale de studiu în clasă.

□ **Separarea cursantului de grupul de studiu.** Învățământul la distanță se diferențiază de cel tradițional din punctul de vedere al grupului de studiu, prin aceea că nu obligă cursantul să se alature grupului de studiu în vederea învățării. Cele mai multe sisteme la distanță tratează cursantul individual; lucrul în grup poate fi impus, opțional sau absent, în funcție de tipul de sistem în care cursantul s-a înrolat. Problema avantajelor și dezavantajelor absentei grupului de studiu din cadrul învățământului la distanță reprezintă un subiect important de studiu. Alături de separarea cursantului de instructor, separarea acestuia de grupul de studiu de-a lungul procesului de instruire reprezintă o caracteristică a celor mai multe modele de învățare la distanță și deosebesc această formă de instruire de cea tradițională. Absența grupului de studiu poate fi descrisă drept "cvasi-permanentă": multe sisteme nu includ deloc reuniuni de lucru, astfel încât cursanții sunt instruiți în mod individual, deși pot avea loc reuniuni electronice (audioconferințe, videoconferințe).

În contextul acestor considerații, învățarea la distanță poate fi definită ca o formă de

educatie care prezinta urmatoarele caracteristici [Bodea et al, 1999]:

- Separarea cvasi-permanenta a instructorului de cursant de-a lungul procesului educational;
- Influenta unei organizatii educationale, atât în pregatirea materialului de învățare cât și în asigurarea unor servicii de consiliere a cursantilor;
- Utilizarea mijloacelor media pentru a transmite informatia si a realiza comunicarea instructor - cursant;
- Asigurarea unei comunicari bidirectionale, în care dialogul poate fi initiat si de cursant;
- Absenta cvasi-permanenta a grupului de studiu de-a lungul procesului instructiv, astfel încât cursantii sa poata fi tratati în mod individual. Exista, însa, si posibilitatea de reunire ocazionala, fie pe viu, fie prin mijloace electronice, atât în scopuri scolare cât si de natura sociala.

Daca în cazul altor comunitati virtuale diferentierea membrilor pe mai multe categorii (roluri) este dificila sau chiar lipsita de interes, comunitatea celor implicati într-un sistem de învățământ la distanta este clar structurata, într-o prima etapa, în doua categorii de **actori: ofertantii** programelor de instruire la distanta si **cursantii**. Ambele categorii de persoane au necesitati si responsabilitati specifice, traiesc experiente si își dezvoltă abilitati noi.

Referitor la **ofertanti**, trebuie clar înțeles ca transmiterea informatiilor prin Internet nu echivaleaza cu învățământul la distanta. Pentru desfasurarea unui proces de învățământ autentic, cei care ofera materialele trebuie sa realizeze cercetari în vederea determinarii nevoilor reale ale potentialilor cursanti, sa ofere accesul la tehnologiile corespunzatoare diferitelor tipuri de cursuri la distanta, sa își actualizeze continuu informatia continuta în materialele de curs precum si tehnologiile de distributie si, de asemenea, sa angajeze instructori, oferind un suport real cursantilor înrolati în programul lor. Principalele categorii de companii si institutii educationale ce se constituie drept ofertanti de cursuri la distanta

sunt: institutiile de învățământ traditionale; consorțiile de institutii de învățământ sau companiile de afaceri; departamentele specializate din cadrul unor mari companii; firmele specializate în oferte de materiale didactice; guvernul; sponsorii interesati de învățământul la distanta; consultantii individuali.

Pe lângă diferentierile impuse de cadrul institutional, este de remarcat implicarea mai multor categorii de persoane în procesul de proiectare si exploatare curenta a unui sistem de învățământ la distanta : responsabili cu gestiunea continutului informational, responsabili cu gestiunea cursantilor, instructori, informaticieni etc.

Gama **cursantilor** care utilizeaza programele la distanta este foarte variata si este formata din:

- **Adultii**, adesea numiti "elevi netraditionali". Ei pot fi angajati *part-time* sau *full-time*, sau pot fi someri, cautând sa își dezvolte aptitudini potrivite cu cerintele curente ale pietei muncii. Necesitățile, preferințele, asteptările pe care le au de la un program de învățământ la distanta sunt foarte variate. De asemenea, ei pot prezenta o mare varietate de stiluri de învățare: pot prefera activitati practice, observarea unor procese pe parcursul desfasurării lor, grafice în loc de texte, ca baza a documentelor. Caracteristica de interactivitate a unor tehnologii pentru învățământ, în special Internet-ul, poate prezenta mai mare interes pentru adulti. Ei pot prefera învățământul la distanta si datorita faptului ca, în cadrul lui, informatia este prezentata utilizând o mai mare varietate de medii.

- **Copiii si adolescentii**. Sunt cursanti care, din diferite motive (handicapuri fizice, distante geografice, interese personale etc.) se gasesc în situatia de a urma cursuri de învățământ la distanta. De asemenea, sunt elevi care, desi urmeaza cursurile traditionale, se înscriu si în programe de învățământ la distanta, pentru a beneficia de materiale suplimentare de studiu.

- **Persoanele aflate la distanta fata de un centru de instruire**. Ele locuiesc în zone rurale, unde anumite programe de învățământ

mânt nu pot fi accesibile sau frecventarea lor într-un mod traditional ar fi prea dificila. De asemenea, persoanele care solicita informatii într-un context international pot apela la învățământul la distanță. Programele de învățământ la distanță pot fi utilizate și în cazul angajaților care nu au timpul și resursele necesare pentru a călători de la sediul lor la centrele care organizează programe de instruire.

- **Persoanele pentru care participarea la cursuri în mod regulat ar fi imposibilă:** fie ca este vorba de adulți care lucrează și care, din cauza programului de muncă, nu pot să se încadreze într-un orar de studiu obișnuit, fie ca datorită unor afecțiuni temporare sau permanente nu pot participa într-un program de studiu traditional; poate fi vorba, de asemenea, despre persoane cu anumite deficiențe, care nu pot participa la cursuri în același ritm cu ceilalți membri ai unei clase.

În concluzie, învățământul la distanță poate fi o metodă eficientă pentru aproape oricine. El promovează diseminarea informației și a experienței, astfel încât, cei ce proiectează și realizează materialele și cei ce le utilizează pot învăța unii de la ceilalți. În afara beneficiilor menționate anterior, programele de instruire la distanță oferă și alte avantaje. Persoanele care participă în cadrul acestora pot beneficia de unele dintre următoarele elemente pozitive (sau chiar de toate):

- **Se poate învăța independent.** Elevii pot urma cursul în decursul unui trimestru sau sesiune de instruire traditională sau și-l pot însuși în cât timp doresc; pot parcurge materialul de câte ori doresc și la orice moment găsesc ca le este convenabil.

- **Cursanții învăța oriunde le este convenabil.** În funcție de mediile de transmitere a materialelor de curs, învățarea la distanță se poate desfășura în locurile adecvate cursanților. Cei situați acasă sau la serviciu pot folosi cursuri bazate pe WWW sau pot folosi Internet-ul pentru a trimite/primi e-mail, pot comunica prin intermediul listelor de discuții, pot accesa informații de pe *bulletin-board*-uri. Cursurile bazate pe

transmisia pe canale de televiziune cu circuit închis pot fi recepționate acasă, la serviciu sau în locuri publice (de tipul bibliotecilor).

- **Se învăța despre subiecte care nu sunt acoperite de cursurile sau programele disponibile în zona unde se afla cursanții.** Multe universități, colegii sau consultanți independenți care desfășoară activități educaționale într-o anumită regiune geografică, fie se specializează pe anumite domenii de studiu, fie abordează o arie largă de domenii, dar într-un mod general. În astfel de situații, o persoană care dorește să urmeze un curs într-un domeniu care nu este acoperit de instituțiile respective, poate să participe la un program de învățământ la distanță, pentru a-și satisface dorința.

- **Cursanții pot participa la programe oferite de instituții de prestigiu fără a fi necesar să își schimbe domiciliul.** În orice domeniu sau specialitate, există anumite instituții sau organizații recunoscute pentru calitatea deosebită a procesului de instruire pe care îl desfășoară. Persoanele care doresc să urmeze cursurile unei astfel de instituții o pot face înrolându-se într-un program de învățământ la distanță.

- **Cursanții pot învăța în stilul lor preferat.** Fiecare individ are un stil preferat de învățare: unii învăța în mod activ, alții sunt mai pasivi. Un mare avantaj al cursurilor la distanță este acela că varietatea materialelor oferite poate corespunde preferințelor de stiluri de învățare ale cursantului, cel puțin în anumite etape ale studiului. Astfel, unii pot învăța mai ușor prin exerciții; ei preferă cursurile online, CD-urile demonstrative, simulările video ale activităților pe care vor trebui să le desfășoare ulterior. Realitatea virtuală va juca un rol important în procesul lor de instruire. Există persoane care învăța mai ușor prin discuții pe care le au cu colegii, pentru a-și clarifica anumite probleme și pentru a primi *feedback*; aceștia vor prefera grupurile de discuții, e-mail-ul și sesiunile interactive. Există cursanți "traditionali", care preferă expunerile și notele de curs. Ei vor să citească și să me-

diteze asupra materialelor înainte sa le aplice si, deci, sa lucreze cu un instructor care ofera expuneri. Ei vor cauta sa imprime informatiile stocate pe Internet sau în bazele de date. Pentru instruitii care solicita ca informatia sa fie transmisa într-o forma preponderent grafica, exista o mare varietate de mijloace de realizare a cursurilor: film, animatie, efecte audio, medii virtuale 3D.

- Cursantii exerseaza lucrul cu diferite tehnologii. Date fiind mediile de stocare si distribuire a cursurilor la distanta, persoanele care le urmeaza nu învata numai despre domeniile abordate în cadrul materialelor, ci si despre modul în care sa utilizeze tehnologiile moderne.

În 1982, D. Keegan si G. Rumble au abordat problema clasificarii sistemelor de învățământ la distanta la nivel universitar si au evidentiat sapte structuri organizatorice de baza. În clasificarea propusa, distinctia de baza se face între *institutiile de învățământ la distanta autonome* si *departamente de învățământ la distanta din cadrul institutiilor conventionale* (figura 1). Ideea de autonomie este descrisa în mod corect de M. Neil (financiara, la nivelul examenilor

si acreditarii, la nivelul cursurilor si materialelor, în legatura cu livrarea si consilierea cursantilor). Subdiviziunile ce apar în cadrul fiecaruia din cele doua grupuri se datoreaza structurilor didactice (figura 1).

Cea mai cunoscuta universitate la distanta este *Open University* din Marea Britanie, care a primit acreditarea în 1969 si a avut primii studenti în 1971. Succesul imediat pe care l-a obtinut s-a datorat conducerii excelente si concentrarii pe aspectele specifice ale celor ce studiaza la distanta. Acesti factori au facut ca aceasta universitate netraditionala sa devina un furnizor permanent de educatie universitara în Marea Britanie, având anual circa 200.000 studenti.

Dupa *Open University* au aparut în tarile dezvoltate si în cele în curs de dezvoltare multe asemenea institutii, denumite "universitati deschise". Notiunea de deschis are doua acceptiuni: înscrierea la universitate nu este conditionata de un nivel atestat de pregatire anterioara (*Open University* din Marea Britanie); înscrierea la universitate este conditionata de un nivel atestat de pregatire, dar nu se realizeaza prin concurs (*ASE Bucuresti*).

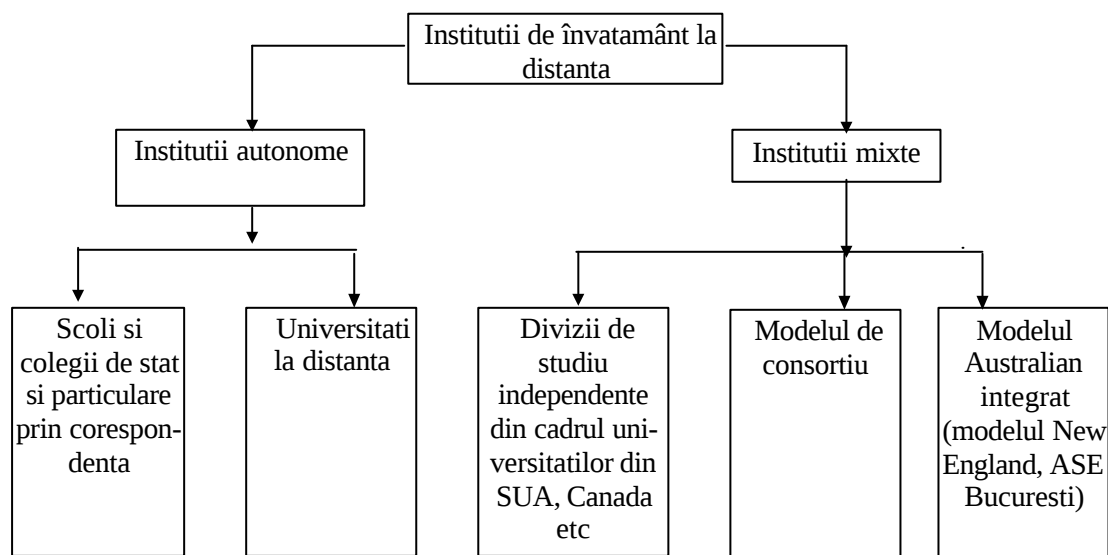

Fig. 1 - Tipologia institutiilor de învățământ la distanta

Aceste institutii au revolutionat conceptul de universitate printr-o democratizare totala, deschizând posibilitatea de studiu

multora dintre cei care nu puteau urma cursurile datorita orarelor de studiu. Angajati *full-time*, persoane cu deficiente, de-

tinuti sau persoane spitalizate, se pot înrola în universitățile la distanță. În ceea ce privește structura didactică, aceste instituții

oferă o legătură mai puternică între materialele didactice și procesul de învățare, reprezentată în figura 2.

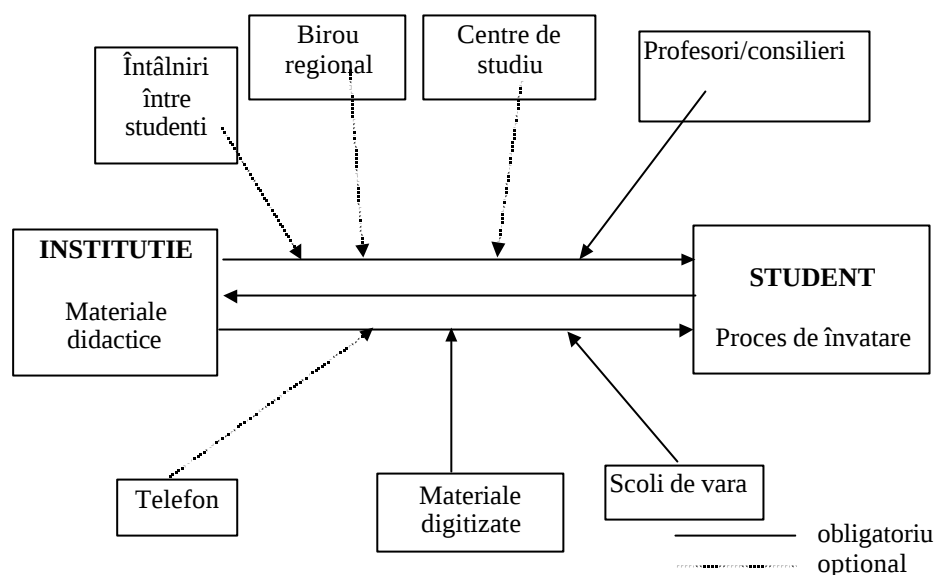

Fig. 2 - Model de universitate la distanță

3. Implicații ale promovării comunităților virtuale și învățământului la distanță în procesele de instruire

Tehnologiile care constituie suportul dezvoltării comunităților virtuale au pătruns de mai mult timp în organizarea claselor și grupelor de studiu formale, iar acum influențează și interacțiunile sociale ale cursanților cu instituțiile de învățământ. Eliberarea de constrângeri de spațiu și timp și abilitatea de a se lega la resursele Web au făcut din noile medii online instrumente ideale pentru învățământul la distanță. Discuțiile online sunt forum-uri prin care absolvenții pot rămâne în contact unii cu alții și cu alma mater mult timp după terminarea studiilor.

Argumentul separării geografice a fost evocat anterior ca una din caracteristicile comune ale comunităților virtuale și învățământului la distanță. Totuși, trebuie semnalată tentația (și tendința) de a promova abordări asemănătoare și în comunități reale, de tipul unui campus universitar, unde argumentul acestei distanțe lipsește. Astfel, pentru asemenea cazuri, promovarea tehnologiilor specifice comunităților

virtuale ridică o serie de întrebări [Rheingold, 2001]:

- Are sens să existe oameni în camere sau birouri separate sau în săli cu calculatoare interacționând între ei electronic, în loc să converseze într-o aceeași încăpere?
- Este potențialul de diminuare a capitalului social al unui campus un pericol de care să ne temem?
- Ce valoare adăuga schimbul online mixării tradiționale între text, lectură și discuții în sala de clasă?

Dacă interacțiunea online este folosită ca un supliment la – sau devine un substituent electronic pentru – texte, ore de clasă, săli de lectură, comunitățile virtuale pot provoca schimbări fundamentale în natura relațiilor sociale și educaționale. O asemenea comunitate devine doar posibilă prin tehnologie, dar nu este animată de către ea. Viața unei comunități virtuale poate apărea doar din comunicarea umană, dar în timp ce calitatea acestei comunicări poate fi sporită și dezvoltată prin tehnologie, ea este fundamental guvernată de factori umani, nu tehnici.

Nu trebuie dedus din această afirmație că tehnologia interacțiunii online este neutră.

Diferențele structurale între modul în care oamenii comunica prin contact direct (*face-to-face*) și în mod online pot declanșa schimbări semnificative privind **rolul** detinut și **atenția** cu care participă. Deoarece multe din însemnele poziției fiecărui membru al unei comunități nu sunt vizibile în *cyberspace*, comunități de tipul grupurilor de discuții și listelor de mail pot permite participanților să comunice între ei de o manieră non-ierarhică, de tipul «punct-la-punct» (*peer-to-peer*). Dimpotrivă, structura grupelor de studiu tinde să accentueze ideea de ierarhie de tipul «înțeleptul pe scenă» (*sage on the stage*), care transmite informații unei audiențe pasive. Un instructor care știe cum să folosească ingenios discursul online poate deveni ghidul care încurajează cursanții să învețe împreună.

În comunitățile virtuale de orice tip **contextul** este foarte important. Pentru instituțiile academice cel mai important context trebuie să fie o atitudine explicită și clar comunicată de explorare și experimentare, cu focalizarea mai mult pe învățare decât pe ideea de succes sau eșec al efortului. De aceste aspecte trebuie să se țină seama la promovarea oricărui nou curs online. Comunitatea unui campus nu trebuie atrasă într-un sistem care din punct de vedere tehnic, social sau pedagogic este incompatibilă cu spiritul, principiile și misiunea instituției.

O cale de realizare a acestui deziderat este stabilirea unor reguli simple și corecte și acordarea unei autorități depline profesorilor să le aplice, ca și în salile de clasă obișnuite.

Este dificil, însă, să se direcționeze strict comunicațiile online prin limitări autoritare de tipul: «Aici se discută despre Aristotel și trebuie să vă rețineți de la alte conversații». Entuziasmul participanților la comunități virtuale derivă în mod cert din puterea de a-și crea propria lor lume, cu cuvintele lor. Oamenii sunt stimulați să comunice unii cu alții, dar vor să discute și despre aspecte și evenimente ale vieții din campus, pe lângă discuția despre Aristotel.

Obiceiurile evoluează, relațiile se dezvoltă și dacă pe neașteptate se întrerupe accesul la această comunitate, îndată ce ea și-a definit propria voce, reacțiile participanților pot fi neașteptate. Trebuie gândit cu grijă asupra forum-urilor ce urmează a fi create pentru scopuri neacademice, respectiv legate de instruire.

O mare problemă este modul în care studenții vor fi puși în fața pericolului de a se axa pe conversații online, ca substitut pentru conversațiile directe (*face-to-face*), atât de importante pentru comunitatea campusului și pentru propria lor evoluție.

O discuție deschisă și critică asupra locului comunicațiilor online în viața campusului este foarte sanatoasă de la început. Întrebarea: «Care este locul comunității virtuale în instituția noastră?» forțează studenții și facultățile să discute despre valorile lor comune și să folosească rezultatul acestui discurs pentru a măsura beneficiile sau capcanele noii tehnologii.

Unele comunități pot decide să limiteze grupurile de discuții sau chat-urile la aspecte referitoare la cursuri. Alții pot să aibă în vedere o comunitate mai structurată, incluzând subcomunități pentru studenți, facultati și absolvenți, cu limite și interfețe specifice.

La adoptarea noilor tehnologii trebuie să se răspundă la mai multe întrebări, la care mulți nu răspund la momentul potrivit, iar apoi își doresc să o fi făcut:

- Ce efect va avea aceasta nouă - și consumatoare de timp - formă de comunicare asupra vieții studenților, vieții facultatilor, vieții campusului?

- Poate ea să adune oamenii împreună, sau poate să-i separe?

- Ce fel de oameni vom deveni când vom încorpora noua tehnologie în viața noastră de zi cu zi?

Facilitatorii instruiți sunt cruciali pentru succesul comunității. Nu este recomandat ca profesori buni să fie aruncați în focul unei comunități virtuale, presupunând că ei cunosc cele mai bune practici ale pedagogiei online doar pentru că sunt buni profesori. Interacțiunea online are propriile sale

nuante complexe. Discutiile online de buna calitate tind sa devieze de la temele propuse si ghidarea participantilor înapoi spre subiectul dezbaterii fara a le potoli entuziasmul este o arta. Dinamica interpersonală poate, în fapt, sa fie diferită în modul online decât în salile de clasa tradiționale. Conducatorul ideal pentru un discurs pedagogic online trebuie sa fie foarte bine calificat în problematica abordată, în pedagogia specifică nivelului cursanților si, în plus, experimentat - sau poate chiar special instruit – în domeniul unei facilitări online eficiente.

Marketing-ul este un cuvânt privit cu suspiciune în instituțiile de învățământ, dar efortul de a forma comunități virtuale va esua dacă nu pot fi identificați constituenții, ce valoare poate fi oferită în schimb pentru atenția lor, atrași participanții si făcuți sa revină. Acest marketing intern este la fel de important ca infrastructura tehnologică si socială. Oamenii adesea opun rezistență în a învăța cum sa folosească noile medii de comunicare deoarece grupurile de discuții sau *chat rooms*-urile pot sa intimideze la început. Creatorii unei comunități virtuale trebuie sa fie siguri ca discuțiile

pregătitoare au fost suficient de incitante pentru a-i încuraja pe nehotărâți sa se implice.

În concluzie, atunci când se intenționează lansarea unei comunități virtuale într-un campus, trebuie investigat cu atenție cum au funcționat în altă parte, care sunt jaloarele specifice pentru contextul considerat, ce resurse pot fi alocate efortului si – cel mai important – ce efect va avea socializarea virtuală asupra comunității reale.

Bibliografie

[Bodea et al, 1999] Bodea C., Apostol C., Rosca Gh. I., Smeureanu I., Zamfir G., Cretu A., Aricescu A., Chindea M. – *Courseware: o noua tehnologie didactica*, Editura INFOREC, Bucuresti, 1999

[Duggan, 2000] Duggan, H.: *What is Virtual Community ?*, 2000,

<http://www.workz.com/content/default.asp>

[Keegan, 1996] Keegan D.: *Foundation of Distance Education*, Routledge, 1996

[Rheingold, 2001] Rheingold H.: *Face-to-Face with Virtual Communities*, Syllabus Magazine, iulie 2001,

<http://www.syllabus.com/syllabusmagazine/magazine.asp>